

Het brein geeft te denken

Eerste druk, oktober 2012

© 2012 G.D.J. Dingemans

Cover: afbeelding van het werk *Uitleg van de wereld (3)* van SAGE
www.SAGE-art.nl

ISBN: 978-90-484-2653-9

NUR: 770

Uitgever: Free Musketeers, Zoetermeer
www.freemusketeers.nl

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonedig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

HET BREIN GEEFT TE DENKEN

*een nieuwe uitdaging voor iedereen met
een frontale hersenkwab*

Dr. G.D.J. Dingemans

INHOUDSOPGAVE

1. Woord vooraf	7
2. Wie ben ik?	10
3. De vrije wil	25
4. Zonde	39
5. Emergentie	54
6. Religie	71

I. WOORD VOORAF

Aanleiding

De directe aanleiding tot het schrijven van deze reflecties was de roman van Bert Keizer, *Onverklaarbaar bewoond; het wonderlijke domein van de hersenen* (Balans 2010). Bert Keizer, verpleeghuisarts en filosoof, kreeg de kans om in het Medisch Centrum van de VU in Amsterdam mee te lopen op de afdeling neurochirurgie. Hij maakte een aantal hersenoperaties mee en had allerlei gesprekken met de artsen – tijdens de operaties, in de koffiekamer en aan het bed bij het bezoeken van patiënten – en met de patiënten zelf. Hij heeft zijn bevindingen beschreven in een romanachtig relaas met de fascinerende vraag: Wat gebeurt er eigenlijk tijdens het openen van de schedel in de hersenen van de patiënt? En wat betekent het als men moet constateren dat de persoonlijkheid van sommige mensen duidelijk is veranderd na een hersenoperatie? Zit onze persoonlijkheid, of ons ‘ik’, dan op de een of andere manier in onze hersenen? In elk geval heeft onze persoonlijkheid kennelijk een fysieke component. Maar zit ons ‘zelf’ in, naast, onder, boven of achter onze hersenen? Of moet men zeggen, dat onze hersenen een deel zijn van het totale systeem mens, dat we plegen aan te duiden als onze persoon of ons ik?

Het gaat dus over de antropologie, het beeld van de mens dat wij hebben, en de (filosofische en theologische) vraag naar de relatie tussen geest en stof, tussen ziel en lichaam, stemming en brein, persoon en hersenen (Keizer, 9). En bestaat er zoiets als de ‘geest’ (of de ‘ziel’), die op de een of andere manier te onderscheiden is van het lichaam (Van Lommel)? Dat zijn oude filosofische problemen. Neurowetenschappers suggereren dat de geest een product is van biologische factoren

en ze hebben de neiging om te zeggen dat de hele filosofische traditie van Plato, Hegel en het christendom achterhaald is. Moeten we dat voor kennisgeving aannemen en moeten we naar een heel andere filosofie op zoek? Of is de biologische grondslag van ons mens-zijn de (onuitgesproken) vooronderstelling van hun onderzoek? En zijn de meeste hersenonderzoekers eigenlijk reductionisten, die maar ‘met één oog’ kijken? Dat zijn hevige vragen.

Wat mij ook intrigeerde in de beschouwingen van Keizer is, dat veel (de meeste? alle?) activiteiten in de hersenen buiten ons bewustzijn om blijken plaats te vinden. Veel van ons inzicht, onze beoordelingen, onze beslissingen en ons handelen vinden automatisch plaats: zonder dat we ons ervan bewust hoeven te zijn. In plaats van over het onderbewustzijn kan men beter over zoiets als een ‘zonderbewustzijn’ spreken: reflexen, automatische reacties binnen de hersenen op pulsen die zowel van buiten als ook van binnenuit komen. Door een enkel woord, geluid, gevoel, geur worden er niet alleen beelden opgeroepen, maar ook talloze handelingen gebeuren automatisch. Kunnen wij die impulsen en reacties eigenlijk wel sturen? Zijn wij slechts het resultaat van onze impulsen en onbewuste reacties? Of zit er een soort mannetje in ons brein? Of is ons brein in zijn totaliteit het regelcentrum? Of is er een centrum buiten ons brein? Bestaat mijn ‘ik’ eigenlijk wel, of zijn we een product van biologische en omgevingsfactoren? Keizer komt tot de conclusie, dat er geen mannetje of controlecentrum als zodanig bestaat, omdat ons brein onderdeel is van een samenspel – en als het goed is: een balans – tussen een groot aantal grotere onbewuste reflexen en impulsen.

Wie ben ik eigenlijk? En wat is precies mijn identiteit? Wat is mijn psyche en wat moet ik verstaan onder mijn geest? En hoe zit het met de veel geprezen ‘vrije wil’? Kun je eigenlijk wel je eigen koers bepalen in het leven? Zijn wij uiteindelijk

verantwoordelijk voor onze daden? En wat doen we met de ethiek, als ons gedrag wordt gestuurd door impulsen? Kun je mensen opvoeden en veranderen? En kunnen wij leren? En hoe is de verhouding tussen onze gevoelens, emoties en reflexen enerzijds en ons 'verstand' anderzijds? En de theoloog stelt de vraag: en hoe zit het dan met het leven na de dood? Blijft er iets van ons over na de dood? Heeft de ziel iets met God te maken? Is er zoiets als een goddelijke vonk in ons aanwezig? En heeft een ander mensbeeld ook gevolgen voor onze visie op God?

Keizer heeft zijn observaties in een soort romanvorm gegoten. Daarom is het goed om wat verder te kijken. Bijvoorbeeld naar de interviews van Lone Frank met een reeks van vooraanstaande hersenwetenschappers in haar boek *De vijfde revolutie – omdat hersenwetenschap onze wereld gaat veranderen* (Zutphen 2010). Maar ook naar de Nederlandse neurowetenschappers, die daar over hebben geschreven: Victor Lamme, *De vrije wil bestaat niet; over wie er echt de baas is in het brein* (Bert Bakker 2010), Dick Swaab, *Wij zijn ons brein – van baarmoeder tot alzheimer*, Amsterdam, 2010, Margriet Sitskoorn, *Het maakbare brein; Gebruik je hersens en word wie je wilt zijn*, (Bert Bakker 2008); Margriet Sitskoorn, *Passies van het brein. Waarom zondigen zo verleidelijk is* (Bert Bakker 2009); H. van Praag, *God en Psyche* (Boom 2008) en zijn artikel in *Trouw* van 5 februari 2011: 'Wij zijn meer dan ons brein'. Bert Keizer, *Waar blijft de ziel?* (Laminiscaat 2012), Marc Slors, *Dat had je gedacht! Brein, bewustzijn en vrije wil in filosofisch perspectief* (Boom 2012). Het boek van de Duitse filosoof en auteur Richard David Precht, die een bestseller schreef onder de intrigerende titel *Wer bin ich? und wenn ja, wie viele?* (Goldmann 2007). Precht en Keizer proberen voortdurend verbindingen te leggen tussen de moderne neurowetenschap en de filosofische traditie en daarmee helpen ze mij bij mijn eigen reflecties.